

«Tajikistan State University of Commerce»
Course name: Economic Evaluation of Investments

**Week 7: Investment Project: development and
implementation stages**

**Qurbonov Ashrafiddin
Aslulidinovich**

**«Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон»
Номи фан: Баҳодиҳии иқтисодии сармоягузорӣ**

Мавзӯи: 7. Лоиҳаи сармоягузорӣ: марҳилаҳои таҳия ва татбиқи он

**Қурбонов Ашрафиддин
Аслулидинович**

Саволҳои лексия:

1. Марҳилаи пеш аз сармоягузорӣ
2. Марҳилаи сармоягузорӣ
3. Марҳилаи бақорандозӣ (амалкунӣ)

Мақсади лексия: омӯхтан ва муайян кардани давомнокии *давраи* лоиҳаи сармоягузорӣ ва марҳилаҳои он.

Давраи ҳаётии лоиҳаи сармоягузорӣ - ин давраи вақт байни лаҳзаи пайдоиши лоиҳа ва лаҳзаи барҳамдиҳии он мебошад.

1. Марҳилаи пеш аз сармоягузорӣ

Давраи ҳаётии лоиҳаи сармоягузорӣ ба се марҳила тақсим мешавад: ¹

1. Марҳилаи пеш аз сармоягузорӣ.
2. Марҳилаи сармоягузорӣ.
3. Марҳилаи амалкунӣ¹.

1. Васюхин О.В., Павлова Е.А. Экономическая оценка инвестиций. Учебное пособие.

– СПб: СПб НИУ ИТМО, 2013. – 98 с.

Марҳилаи пеш аз сармоягузорӣ

Марҳилаи пеш аз сармоягузорӣ - ин давраи вақт байни лаҳзаи пайдоиши концепсияи ибтидоии лоиҳа ва лаҳзаи қабули қарори ниҳой оид ба татбиқи он мебошад.

Дар *марҳилаи пеш аз сармоягузорӣ* як лоиҳа аз якчанд вариантҳои сармоягузорӣ интихоб карда мешавад ё аз якчанд лоиҳа (мустақил ё иловагӣ) барномаи сармоягузорӣ тартиб дода мешавад.

Марҳилаи пеш аз сармоягузорӣ

Қарор дар бораи интихоби варианти сармоягузорӣ дар асоси самаранокӣ ва хавфнокии муқоисавии ҳар як лоиҳа, инчунин аз рӯи захираҳои мавҷуда қабул карда мешавад.

Марҳилаи пеш аз сармоягузорӣ зермарҳилаҳои зеринро дар бар мегирад:

- 1. Ташаккули концепсияи ибтидоии лоиҳа . Ҳар як лоиҳа бо пайдоиши идея ва мушаххас кардани натиҷаи дилхоҳ оғоз меёбад.*

Дар ин лексия мо *даврани ҳаёти* лоиҳаи сармоягузорию бо мисоли лоиҳаи сохтмони корхонаи истеҳсоли баррасӣ хоҳем кард. Интихоби ин мисол ба он вобаста аст, ки ин намуди лоиҳаи сармоягузори маъмултарин аст. Барои лоиҳаҳои дигар самтҳо, мазмуни мушаххаси марҳилаҳои ҳаёт (*дavra*) метавонад тағйир ёбад, вале моҳият бетағйир мемонад.

Марҳилаи пеш аз сармоягузорӣ

2. Таҳлили имкониятҳои сармоягузорӣ барои татбиқи лоиҳа . Талабот ба захираҳои молиявӣ арзёбӣ шуда, манбаъҳои имконпазири ба даст овардани ин захираҳо баррасӣ карда мешаванд.

3. Тадқиқоти маркетингӣ (таҳлили бозор). Сатҳи талабот ба молҳо ё хидматҳои, ки лоиҳа истеҳсол мекунад, арзёбӣ карда мешавад. Истеъмолкунандагони маҳсулот муайян карда мешаванд. Рақобат дар бозори ин соҳа ва минтақа баҳо дода мешавад.

Марҳилаи пеш аз сармоягузорӣ

4. Таҳияи нақшаи бизнес. Мақсади асосии нақшаи бизнес ин нишон додани ҷолибияти лоиҳа ба сармоягузори эҳтимолӣ мебошад.

5. Интихоби маҳалли ҷойгиршавии корхонаи сохташаванда (агар татбиқи лоиҳаи сармоягузорӣ сохтмонро дар бар гирад).

Марҳилаи пеш аз сармоягузорӣ

6. *Ҷустуҷӯи сармоягузорон.* Лоиҳаи сармоягузорӣ метавонад пурра аз ҳисоби маблағҳои худӣ сармоягузор ё бо ҷалби *сармояи қарзӣ амалӣ карда шавад* . Дар баробари ин таносуби сармояи худӣ ва *сармояи қарзӣ* дар сохтори манбаъҳои сармоягузорӣ метавонад гуногун бошад.

Марҳилаи пеш аз сармоягузорӣ

- 7. Тақсимооти маблағгузорӣ барои корҳои лоиҳакашӣ ва ҷустуҷӯӣ.*
- 8. Гузаронидани озмун барои корҳои лоиҳакашию ҷустуҷӯӣ ва бастанӣ шартнома бо лоиҳакаш. Чун коида корҳои лоиҳакашию ҷустуҷӯӣ аз руи шартнома ба чо оварда мешаванд. Фармоишгар озмун (тендер) эълон мекунад, ки дар он метавонад иштирок намояд *ташкilotҳои лоиҳакашӣ* . Ҳангоми қабули қарор он ба назар гирифта мешавад: *сметаи* хароҷоти коҳҳои лоҳакашию ҷустуҷӯӣ, инчунин обрӯи ташкилоти лоиҳакашӣ, муҳлати анҷом додани кор ва ғайра.*

2. Марҳилаи сармоягузорӣ

Марҳилаи сармоягузори - давраи вақт аз оғози корҳои лоиҳакашӣ ва тадқиқотӣ то ба давраи лоиҳакашӣ расидани корхонаи *коркунанда* .

Марҳилаи сармоягузорӣ аз марҳилаҳои зерин иборат аст:

1. *Таҳияи асосҳои техникӣ-иқтисодии сармоягузорӣ.* Дар асоси нақшаи бизнес асосноккунии техникӣ-иқтисодии сармоягузориҳо тартиб дода мешавад, аммо диққати махсус ба тарафи технологии лоиҳа дода мешавад (имконияти интиҳоби технологияи мушаххаси истеҳсолот ва таҷҳизот асоснок карда мешавад).

2. Марҳилаи сармоягузорӣ

2. *Таҳияи ҳуҷҷатҳои лоиҳавӣ.* Онро ташкилоти лоиҳакашӣ, ки дар асоси конкурс интиҳоб карда шудааст, иҷро мекунад.

3. *Ҷудо кардани замин барои сохтмони объект, гирифтани иҷозатномаи сохтмон* (агар лоиҳаи инвестиционӣ сохтмонро дар назар дошта бошад).

2. Марҳилаи сармоягузорӣ

4. *Бастани шартнома.* Пудратчии сохтмон дар асоси озмун (таваассути тендер) интихоб карда мешавад. Бо вай дар бораи сохтмони объект шартнома баста, *сметаи* хароҷот тасдиқ карда мешавад.

5. *Сохтмони иншоот.* Дар рафти сохтмон пудратчӣ метавонад барои сохтмони коммуникатсия ташкилотҳои субпудратиро ҷалб намояд.

2. Марҳилаи сармоягузорӣ

6. *Монтажи таҷҳизоти технологӣ, ба истифода додан.*

7. *Ташаккули сармояи корхона (дорой ва захираҳои меҳнатӣ). Объектҳо харида мешаванд фондҳои асосӣ (машинаҳо, таҷҳизоти гуногун) ва ибтидоӣ маблағи муомилот (материалҳо барои истеҳсоли навбати якуми маҳсулот). Ҳайати кадрҳои корхона (роҳбарон, хизматчиён ва мутахассисон, коргарон) ташкил карда мешавад.*

2. Марҳилаи сармоягузорӣ

8. *Истеҳсоли намунаҳои таҷрибавии маҳсулот ва расидан ба иқтисодии лоиҳавӣ.* Дар аксар мавридҳо азхудкунии иқтисодии истеҳсоли тадриҷан ба амал омада, на дар соли ба кор андохтани истеҳсолот, балки дертар ба 100 фоиз мерасад.

3. Марҳилаи бакорандозӣ

Марҳилаи амалии давраи ҳаёт ин давраи вақтест, ки корхона то ба сатҳи тарҳрезии худ мерасад, *иқтидор* ва анҷом додани лоиҳа, яъне барҳам додани корхона. *Марҳилаи амалии давраи ҳаёт* марҳилаҳои зеринро дар бар мегирад:

1. *Истеҳсол ва фурӯши маҳсулот.* Мониторинги сатҳи талабот ба маҳсулот ва таносуби ҳаҷми истеҳсол бо ҳаҷми воқеии фурӯш муҳим мегардад.

3. Марҳилаи бақорандозӣ

2. *Сертификатсияи маҳсулот.* Тартиб додани ҳуҷҷатҳои тасдиқкунандаи сифати маҳсулоти истеҳсолшуда.

3. *Таъсис додани марказҳои таъмиру хизматрасонӣ* (барои истеҳсоли маҳсулоте, ки хизматрасонӣ ва таъмиро талаб мекунад).

3. Марҳилаи бақорандозӣ

4. *Мониторинги ҷорӣ аз рӯи нишондиҳандаҳои иқтисодӣ* (мониторинги доимии самаранокии корхона, воқуниши саривақтӣ ба тағирёбии вазъи бозор).

5. *Барҳам додани лоиҳа.* Қатъи истеҳсолот, барҳам додан ва фурӯши дороиҳо.

3. Марҳилаи бақорандозӣ

Идоракунии лоиҳа дар ҳар як марҳилаи давраи ҳаёт хусусиятҳои худро дорад. Агар мо қанбаи субъектӣ-динамикии идоракунии лоиҳаро баррасӣ кунем, мебинем, ки дар марҳилаҳои пеш аз сармоягузорӣ ва сармоягузорӣ нақши асосӣ ба идоракунии сармоягузорӣ ва дар марҳилаи амалиётӣ - идоракунии сармоя тааллуқ дорад.

3. Марҳилаи бакорандозӣ

Идоракунии хавфҳо дар ҳама марҳилаҳо мавҷуд аст, аммо рӯйхати хавфҳо тағйир меёбад. Дар марҳилаи пеш аз сармоягузорӣ, хатарҳои асосӣ бо хатогиҳо дар таҳияи нақшаи бизнес алоқаманданд.

Одатан, ин хатогиҳо бо пешгӯиҳои нодуруст алоқаманданд (сатҳи пешбинишудаи талабот аз ҳад зиёд баҳо дода мешавад, меъёр кам арзёбӣ мешавад).

3. Марҳилаи бакорандозӣ

Дар марҳилаи сармоягузорӣ хавфҳои вобаста ба сохтмон зиёд мешаванд (таъхир дар муҳлати ба истифода додани иншоот, мушкилот дар вақти насби таҷҳизоти технологӣ ва дар натиҷа таъхир дар расидан ба мақсади лоиҳавӣ, қувва ва талафот).

3. Марҳилаи бакорандозӣ

Дар марҳилаи амалиётӣ сатҳи хавф умуман коҳиш меёбад, аммо хавфҳои технологӣ низ боқӣ мемонанд (хатари истеҳсолӣ, садамаҳо).

3. Марҳилаи бақорандозӣ

Дар ҳар як марҳила ҳамаи функцияҳои назорат мавҷуданд (таҳлил , банақшагирӣ, ташкил, назорат), аммо мазмуни мушаххаси ин функцияҳо гуногун аст.

Ҷанбаи функционалӣ-динамикии идоракунии лоиҳаи сармоягузорию дар қадвал дидан мумкин аст .

Ҷанбаи функционалӣ-динамикии идоракунии лоиҳаи сармоягузорию

Ҷанбаи функционалӣ-динамикии идоракунии лоиҳаи сармоягузорӣ 2

Марҳилаи давраи ҳаёт	Функсияи назорат	Намуди кори идоракунӣ
Пеш аз сармоягузорӣ	таҳлил	<ul style="list-style-type: none"> - тадқиқоти маркетингӣ; - таҳлили имконпазирии лоиҳа; - таҳлили муқоисавии ҳамаи манбаъҳои имконпазири сармоягузорӣ ва интихоби манбаи оптималӣ; - таҳлили муқоисавии вариантҳои имконпазири ҷойгиршавии минтақавии иншоот; - интихоби дизайнер¹.

банақшагирӣ	тартиб додани схемаи маблағгузори маблағгузори асосӣ; - таҳияи нақшаи бизнес; - таҳияи супоришҳои тарҳрезӣ;
ташкил	- дар байни субъектҳо ба таври шартномаҳои зарурии ҷаҳзаҳои сармоягузорӣ ; - гузаронидани озмун барои корҳои лоиҳакашӣ; - бо лоиҳакаш ба таври шартнома.
назорат	- натиҷаҳои ҳамаи корҳои дар боло зикршударо назорат мекунанд

Сармоягу -зорӣ	таҳлил	таҳлили оперативии вазъи кунунӣ;
	банақшагириӣ	- банақшагирии истеҳсолот; - банақшагирии хариди амвол; - банақшагирии хоста гирифтани ва таълим
	ташқил	тадбирҳои амалии ташқили лоиҳакашӣ, сохтмон ва ба роҳ мондани истеҳсолот
	назорат	- мониторинги рафти лоиҳакашӣ, сохтмон ва ба кор андохтани истеҳсолот; - назорати қараёни молиявӣ.

Амалкунӣ	таҳлил	- таҳлили нишондиҳандаҳои фаъолияти корхона ; - таҳлили вазъи молиявии корхона; - таҳлили вазъияти бозори маҳсулоти истеҳсолшуда.
	банақшагирӣ	- банақшагирии истеҳсолот; - банақшагирии сиёсати фурӯш; - банақшагирии логистика ва ғайра.
	ташқил	амалӣ гардондани нақшаҳо;
	назорат	назорат аз болои натиҷаҳои иҷрои нақша.

Хулосаи мухтасар:

- 1. Давраи ҳаёти лоиҳаи сармоягузорӣ** ин давраи вақт байни лаҳзаи пайдоиши лоиҳа ва лаҳзаи барҳамдиҳии он мебошад.
- 2. Давраи ҳаёти лоиҳаи сармоягузорӣ аз 3 марҳила** иборат аст: пеш аз сармоягузорӣ, сармоягузорӣ ва амалиётӣ.

3. Марҳилаи пеш аз сармоягузорӣ давраи ҳаёт ин давраи вақт байни лаҳзаи пайдоиши консепсияи ибтидоии лоиҳа ва лаҳзаи қабули қарори ниҳойӣ оид ба татбиқи он мебошад.

4. Марҳилаи сармоягузорӣ ин давраи вақт аз оғози корҳои лоиҳакашӣ ва ҷустуҷӯӣ то расидан ба иқтисодии лоиҳавии корхона мебошад.

5. Марҳилаи амалкунӣ давраи байни расидан ба иқтисодии лоиҳавии корхона ва ба итмом расидани лоиҳа, яъне барҳам додани корхона мебошад.

Адабиёти истифодашуда:

1. Басовский Л. Е., Басовская Е. Н. Экономическая оценка инвестиций: Учеб. пособие. — М.: ИНФРА-М, 2014. — 241 с.
2. Васюхин О.В., Павлова Е.А. Экономическая оценка инвестиций. Учебное пособие. – СПб: СПб НИУ ИТМО, 2013. – 98 с.

ТАШАККУР БА ДИҚҚАТАТОН!